

BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIK SEKTÖRÜ

BORA ÇEVİK
Uzman

İKTİSADİ ARAŞTIRMALAR BÖLÜMÜ
EYLÜL 2018

İÇİNDEKİLER

I. YÖNETİCİ ÖZETİ.....	3
II. TÜRKİYE’DE BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIĞI.....	7
A) SEKTÖRÜN YAPISI.....	8
B) GENEL BİLGİLER.....	9
III. TÜRKİYE’DE SÜT HAYVANCILIĞI.....	13
A) SÜT ÜRETİMİ.....	14
B) SÜT FİYATLARI.....	17
III. TÜRKİYE’DE BESİCİLİK.....	18
A) ET ÜRETİMİ.....	19
B) ET FİYATLARI.....	21
C) İTHALAT.....	22
III. TÜRKİYE’DE YEM SEKTÖRÜ.....	24
A) YEMLİK TARIMSAL ÜRÜNLER.....	25
B) YEM İTHALATI.....	26
C) YEM FİYATLARI.....	27
D) KENDİ YEMİNİ ÜRETMELER.....	28
IV. GENEL DEĞERLENDİRME VE BEKLENTİLER.....	29

I. YÖNETİCİ ÖZETİ

YÖNETİCİ ÖZETİ

- Nüfusu hızlı artan Türkiye’de gıda ihtiyacının karşılanması ile kırsal kalkınma hedefinde kritik öneme haiz büyükbaş hayvancılığı, sanayiye hammadde sağlanması, bölgesel ve sektörler arası dengeli gelişimin tesis edilmesi ve yeni istihdam olanaklarının yaratılması bakımından büyük bir potansiyel taşımaktadır.
- 2000’li yıllardan itibaren kırsaldan kente göçün hız kazanması Türkiye’de tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin geri planda kalmasına ve giderek artan talep karşısında arzın sınırlı ölçüde gelişim kaydetmesine neden olmuştur.
- Büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinde sürdürülebilirliği etkileyen unsurlardan biri yem maliyetleridir. Yetiştiriciler, daha az yem ile et tutma kapasitesi yüksek kültür ırklara yönelerek faaliyetlerini sürdürmektedir. Sektörde verimliliği etkileyen başlıca diğer faktörler hayvan yaşı/canlı ağırlığı, mevsim koşulları, barınak, süt verme dönemi ve beslenme şartlarıdır.
- Hayvancılıkla uğraşan aile tipi işletmeler daha çok geleneksel ve kulaktan dolma bilgiler ışığında üretim yaparken bu üreticilerin sektördeki yenilikleri takip etme ve finansmana erişim konusunda sıkıntı yaşadıkları görülmektedir. Elinde sermaye bulunan ve sektöre giriş yapmaya hevesli yeni yatırımcıların ise izledikleri kısa soluklu iş modelleri arzulanan sonuçları vermekten oldukça uzaktır.
- Sürdürülebilirliğin kazancı beraberinde getirdiği büyükbaş hayvancılığında sermaye kadar bilgi birikimi de gereklidir.
- Türkiye’de büyükbaş hayvan varlığı son yıllarda hızlı artış kaydetmektedir. TÜİK verilerine göre 2017 yılında Türkiye’de 15,9 milyon baş hayvan bulunmaktadır. Randımanın düşük olduğu yerli ırkların oranı son yıllarda gerilerken, yetiştiricilerin genellikle melez ve kültür hayvanları tercih ettikleri görülmektedir.
- Yerli hayvanlar, düşük ağırlıkları ve yetiştirme maliyetleri nedeniyle daha çok kurbanlık amaçla yerleştirilmektedir. Kayıt dışılığın yüksek olduğu yerli ırklar ithalat baskısını hissetmemekte ve hayvan fiyatları düzenli artış kaydetmektedir.
- Büyük ölçekte üretim yapan endüstriyel tesislerde kültür hayvanları tercih edilmektedir. Süt üretiminde Holstein türü inekler ön plana çıkarken, et ve süt üretimini birlikte yapan tesislerde daha çok Simental ve Montofon gibi ırklar bulunmaktadır. Limosin ve Angus gibi et tutma kapasitesi yüksek hayvan türlerine besiciler rağbet göstermektedir.
- Yerleşim yerine yakınlık ve iklim koşulları gibi faktörlerin öne çıktığı süt hayvancılığında faaliyet Ege ve İç Anadolu Bölgesi’nde yoğunlaşmıştır.

YÖNETİCİ ÖZETİ

- Süt üretim tesislerinin ilk yatırım ve işletme maliyetleri yüksektir. Nakit akışının düzenli gelişim kaydettiği bu tür işletmelerde üreticilerin toprak, atık ve su yönetimi gibi diğer değişkenleri de göz önünde bulunduran profesyonel bir bakış açısını takip etmeleri gerekmektedir. Bu işletmelerin toplam gelirlerinin yaklaşık %30'unu buzağı satışları oluşturmaktadır. Yurt içinde süt üretiminin son yıllarda yükseldiği görülmekle birlikte, sektörde kayıt dışılığın mevcudiyeti yapılan değerlendirmelerin ne ölçüde sağlıklı olduğuna yönelik soru işaretlerini beraberinde getirmektedir.
- Süt piyasası et piyasasıyla geçişken bir yapıya sahiptir. Geçtiğimiz yıllarda sert yükselen et fiyatlarına karşılık süt fiyatlarının uzun süre yatay kalmasına bağlı olarak süt hayvanları kesime gönderilmiş ve büyükbaş hayvancılığında dengeler bozulmuştur.
- Süt piyasası referans fiyat uygulamasıyla regüle edilmektedir. Uygulama anaç hayvanların korunması bakımından kritik önem taşırken, süt fiyatları maliyetlerde yaşanan gelişmeler paralelinde Temmuz 2017'den bu yana artmaktadır.
- Besi hayvancılığının ülke geneline yayıldığı gözlenmekle birlikte bölgelerin benzer profilde oldukları izlenmektedir. Süt hayvancılığında ikinci planda kalan Doğu Anadolu illeri mera varlığı bakımından besiciliğe elverişli konumdadır.
- Ette kayıt dışılık süttekine kıyasla daha düşüktür. Bununla birlikte, et fiyatlarında yaşanan dalgalanmalar ve izlenen politikalar sektörde öngörülebilirliği azaltmaktadır. Uzun vadeli bir yaklaşım izlenmesinin gerektiği hayvancılık sektöründe yaşanan belirsizlikler kapsayıcı çözüm önerilerinin hayata geçirilmesini zorlaştırmaktadır.
- Türkiye'de et üretiminde yaşanan sorunlar ithalat aracılığıyla çözülmeye çalışılmaktadır. Arz yönlü yaşanan sıkıntıların etkisiyle et fiyatlarında dönemsel yükselişler görülürken bu durumun enflasyon üzerindeki yansımalarının asgari düzeyde tutulması amacıyla canlı hayvan ve karkas et ithalatına ağırlık verilmesi besiciler üzerindeki baskıyı daha da artırmaktadır. Son yıllarda artan ithalata rağmen yurt içinde et üretiminin azalış kaydetmesi dikkat çekmektedir.
- Canlı hayvan ithalatı sektörde yakından takip edilen konulardan birisidir. Avrupa ve Güney Amerika ülkelerinden ithal edilen hayvanlar 6-8 ay beslenerek kesime gönderilmektedir. Hayvancılıktaki sorunları aşma konusunda atılan kısa soluklu adımlardan geçtiğimiz dönemde olumlu sonuçlar alınsa da, Türk lirasında yaşanan değer kaybı nedeniyle bu üretim modeli mevcut durumda uygulanamaz hale gelmiştir. Nitekim, sermaye malının ve girdilerin (hayvanın ve yemin) dolar; nihai ürünün (et) ise Türk lirası üzerinden fiyatlandığı döngüde üreticiler kur riskine maruz

YÖNETİCİ ÖZETİ

kalmaktadır. Sektörün büyük kısmında kur riskine karşı önlem alınmamaktadır.

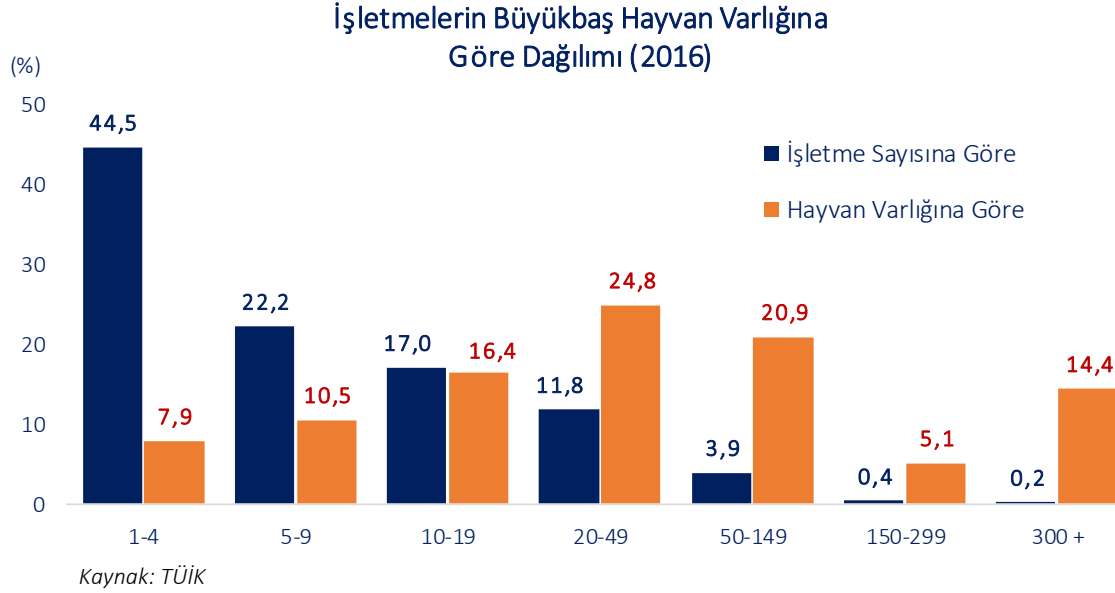
- Tarım ürünlerinde olduğu gibi hayvansal ürünlerde de üretici ve tüketici fiyatları arasındaki makasın genişlediği ve alınan önlemlerin üretici aleyhine işlediği görülmektedir.
- Tarım sektörüyle bütünleşik yapıdaki büyükbaş hayvancılığında bir diğer sorun da yem teminidir. İşletme giderlerinin %50-70'ini yem maliyetleri oluşturmaktadır. Yemlik tarım ürünlerinin büyük kısmı ithal edilmekte ve dolayısıyla fiyatlar döviz kurlarındaki gelişmelerden etkilenmektedir. Son dönemde Türk lirasında yaşanan değer kaybının yanı sıra artan hayvan sayısı paralelinde talep baskısının da belirginleşmesi yem fiyatlarının hızlı yükselmesine neden olmuştur. Bazı büyük işletmelerin kendi yemini üreterek maliyetleri düşürdükleri görülmektedir.
- Türkiye'de büyükbaş hayvancılığında ciddi anlamda destekler verilmektedir. Öte yandan, verilen desteklerin daha çok hibe ve teşvikler gibi salt fiyat/maliyet yardımlarını içerdiği; kırsal kalkınmayı gözetken bütüncül yaklaşımlardan uzak olduğu dikkat çekmektedir.
- Aile işletmelerinin giderek azaldığı ve gençlerin hayvancılıktan uzaklaştığı günümüz Türkiye'sinde sektörü yaşlı üreticiler ayakta

tutmaktadır. Kronikleşen sorunların ortadan kaldırılması için büyükbaş hayvancılığında yapısal reformların bir an önce hayata geçirilmesi gerekmektedir.

- Bu perspektifte, sektörde uzun vadeli hedeflere odaklanarak kendi hayvanını ve yemini üreten büyük ölçekli işletmelerin ağırlığını artıracığı; orta boy işletmelerin ise, özellikle süt üretiminde, kooperatifleşme ve mandıracılık gibi farklı modellerle ayakta kalacağı düşünülmektedir.

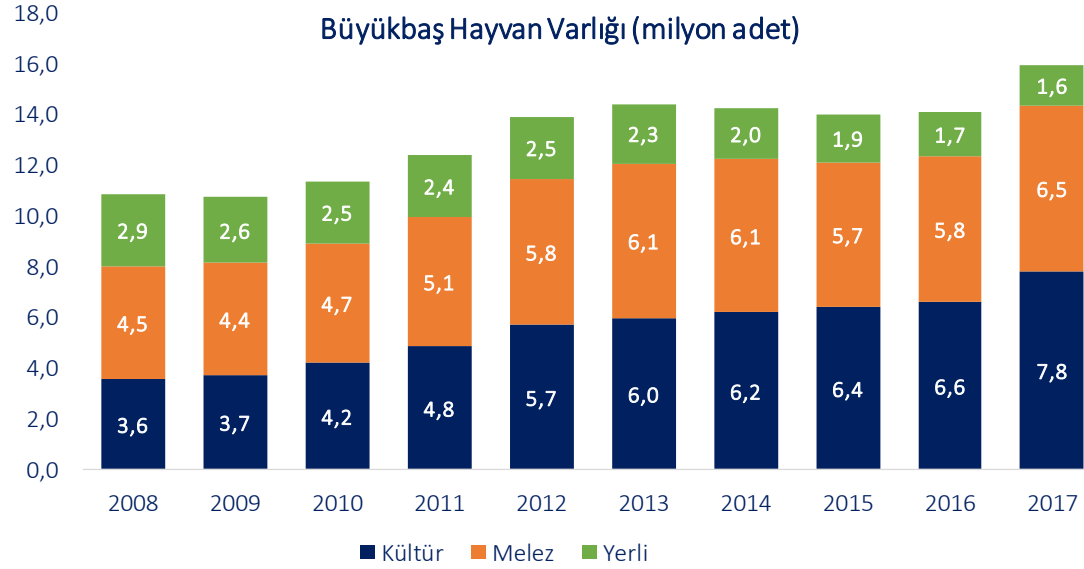
II. TÜRKİYE'DE BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIĞI

BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIĞI - SEKTÖRÜN YAPISI

- Türkiye’de hayvancılık faaliyetleri küçük ölçeklerde yapılmaktadır. Bu durum, sektörde verimliliğin arzu edilen seviyeye gelmesinin önündeki en büyük engellerden biridir.
- Dünyada hayvancılık sektöründe ön plana çıkan ABD ve Avustralya gibi ülkelerde işletmelerin ortalama büyüklüğü 200 baş hayvanın üzerindedir. Kuzey Avrupa ülkelerinde ortalama işletme büyüklüğü 100 hayvan civarındadır. Bu rakam Türkiye’de ise 15 baş hayvan ile oldukça düşük seviyededir.
- TÜİK verilerine göre, büyükbaş hayvancılık sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin %83,7’sinin 20’den az hayvanı vardır. Geleneksel yöntemlerle üretim yapan aile işletmesi şeklindeki bu tür yetiştiriciler hayvancılık dışında başka işkollarında da faaliyet göstermektedir.
- Yurt içindeki tesislerin sadece %0,6’sı 150 ve üzerinde hayvana sahiptir. Bu işletmelerin toplam hayvan varlığı içerisindeki payı %19,5’tir.

BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIĞI - GENEL BİLGİLER

Kaynak: TÜİK

- Türkiye’de büyükbaş hayvan sayısı son 10 yıllık dönemde artış eğiliminde olmasına karşılık istikrarlı bir görünüm sergilemekten uzaktır. Sektörde sorunların belirginleştiği 2012 ve 2017 yıllarında ithalata ağırlık verilerek iç piyasadaki sıkışıklığın aşılması amaçlanmıştır.
- Türkiye’de büyükbaş hayvan sayısı 2017 yılında 15,9 milyon adet seviyesinde gerçekleşmiştir. Canlı hayvan ithalatının hız kazanması, küpe affi nedeniyle kayıt dışı hayvan sayısının azalması ve hayvancılık veri tabanında yapılan güncellemeler hayvan sayısında kaydedilen artışta etkili olmuştur.
- Yurt içinde büyükbaş hayvan varlığının son yıllarda kültür ırkları lehine gelişmesi, sektörde sürdürülebilirliğin sağlanması adına atılmış önemli bir adımdır.
- Yerli ırk hayvan sayısı resmi istatistiklere göre gerilese de, süregelen kayıt dışılık sorunu nedeniyle hayvan varlığının daha fazla olduğu düşünülmektedir.

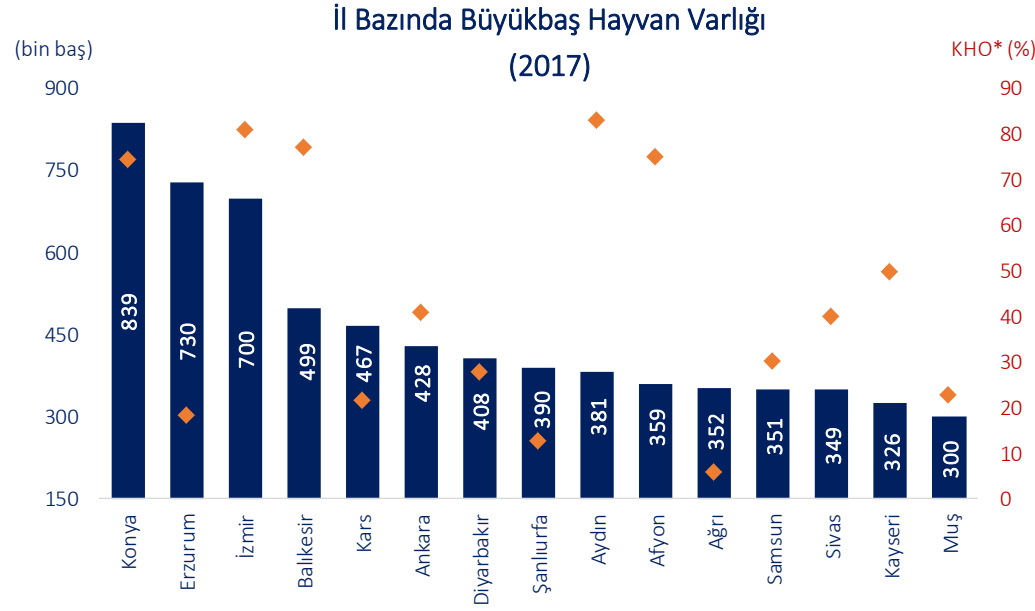
BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIĞI - GENEL BİLGİLER

İrk	Cinsi	Türü	Süt Üretimi*	Verimlilik
Yerli	Yerli Kara	Besi	1.000	Düşük
	Boz	Besi/Süt	900	Çok Düşük
	DAK	Besi	950	Düşük
	GAK	Besi/Süt	2.000	Orta
Kültür	Holstein	Süt	6.500	Çok Yüksek
	Montofon	Besi/Süt	5.100	Yüksek
	Simental	Besi/Süt	4.700	Yüksek
	Jersey	Süt	4.000	Yüksek
	Charolais	Besi	-	Çok Yüksek
Limosin	Besi	-	Çok Yüksek	

*Türkiye ortalamaları, kg/yıl

- Türkiye’de yerli hayvan ırklarının et ve süt verimliliği düşüktür. Yerli hayvanların toplam hayvan varlığı içinde %40’ın üzerinde olan payı son 20 yılda düzenli bir şekilde gerileyerek 2017’de %10,1 seviyesinde gerçekleşmiştir. Yerli hayvanlar daha çok kurbanlık amaçla yetiştirilmektedir. Ülkemizde her yıl yaklaşık 900 bin büyükbaş hayvan kurban edilmektedir.
- Melez hayvanların toplam hayvan varlığı içindeki payı %40 civarında yatay seyretmektedir. Melez hayvanlar genellikle besilik amaçla yetiştirilmektedir.
- Türkiye’de kültür ırk hayvan varlığı son yıllarda gelişim kaydetmektedir. Yüksek et ve süt verimliliğine sahip bu hayvanlar büyük işletmeler tarafından tercih edilmektedir.
- Türkiye’de kültür hayvancılığında Holstein türü ön plana çıkmaktadır. Süt verimi oldukça yüksek olan bu türün erkekleri et üretiminde kullanılmaktadır.
- Montofon ve Simental türleri et ve süt üretimi amacıyla yetiştirilmektedir.
- Jersey türü hayvanlar yüksek kalitedeki sütleri nedeniyle (peynir/tereyağ imalatı gibi) gıda sanayiine ara mal veren yetiştiriciler tarafından tercih edilmektedir.
- Charolais ve Limosin gibi besilik ırklar hızlı kilo almalarıyla bilinmekte ve kırmızı et üretiminde kullanılmaktadır. Bu hayvanların süt üretimi yok denecek kadar azdır.

BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIĞI - GENEL BİLGİLER

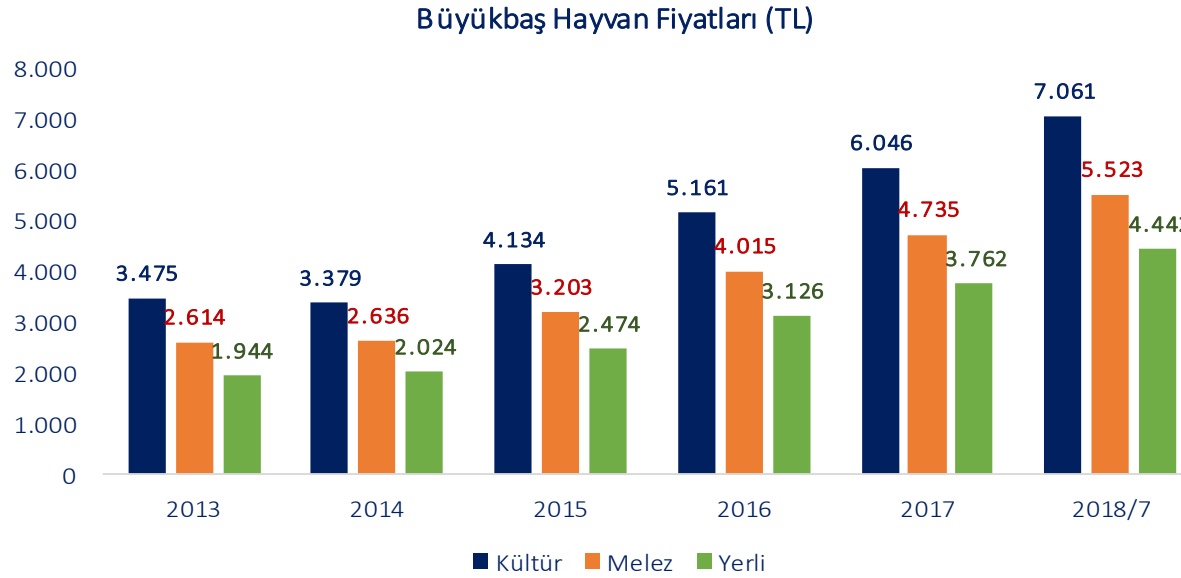

Kaynak: TÜİK

*İldeki kültür ırk hayvan oranı

- Türkiye’de büyükbaş hayvancılığı belli illerde yoğunlaşmıştır. Toplam hayvan varlığının %43’ü ilk 15 ilde bulunmaktadır.
- 2017 yılında 839 bin büyükbaş hayvanın bulunduğu Konya sektörün üretim merkezi konumundadır. İlde kültür hayvan oranının (%74) yüksek bir seviyede olması kombine ve büyük işletmelerin varlığına işaret etmektedir. 730 bin büyükbaş hayvanın bulunduğu Erzurum’da ise sektörün daha çok besilik/kurbanlık hayvan yetiştirdiği düşünülmektedir. İzmir ve Balıkesir gibi batı illerimizde hayvancılık endüstriyel ölçekteki işletmeler tarafından yapılmaktadır.

BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIĞI - GENEL BİLGİLER

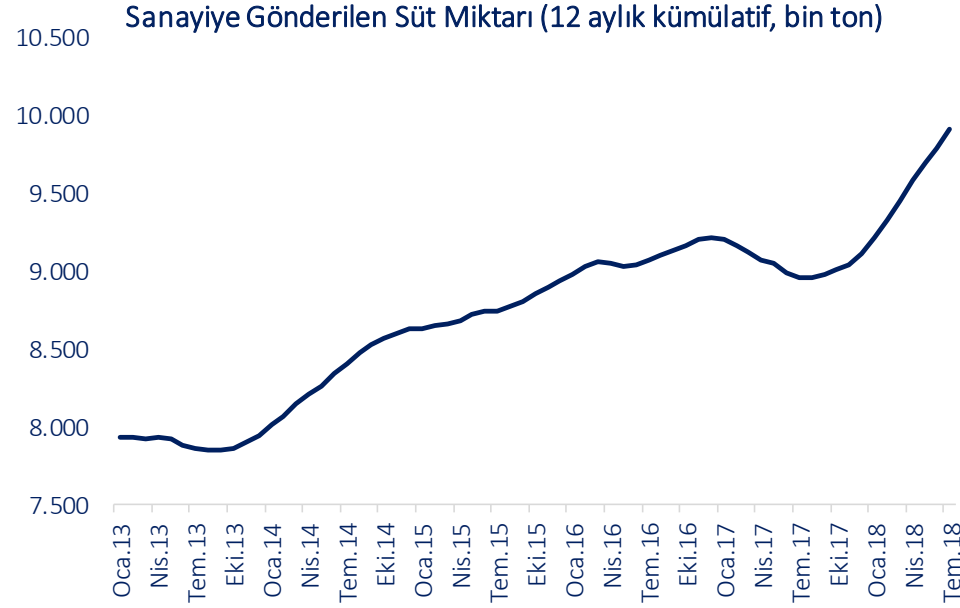

Kaynak: TÜİK

- Büyükbaş hayvanların fiyat oluşumunda hayvansal ürün verimliliği önemli bir etmendir. Ortalama bir kültür hayvanın fiyatı, melez ve yerli hayvanınkinden (sırasıyla %28 ve %59) çok daha yüksektir.
- Ülkemizde hayvan fiyatları yükseliş eğilimindedir. 2013-2017 döneminde yıllık ortalama fiyat artışı kültür hayvanlarda %15, melez hayvanlarda %16 olmuştur. Aynı dönemde yerli hayvan fiyatlarındaki yükseliş ise daha istikrarlı bir görünüm sergilemiş ve %18 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu durumun ithalat baskısı duymayan ve talebin düzenli gelişim kaydettiği kurbanlık hayvan piyasası dinamiklerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

III. TÜRKİYE'DE SÜT HAYVANCILIĞI

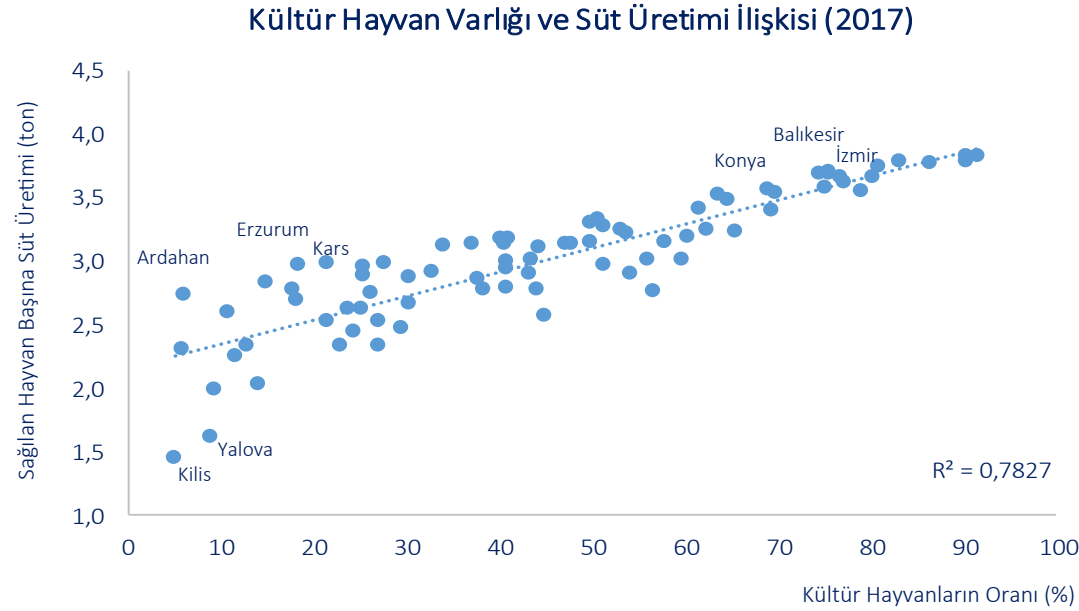
BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIĞI - SÜT ÜRETİMİ

- Türkiye’de dalgalı bir seyir izleyen süt üretimi 2000’li yılların başından bu yana hızlı bir artış eğilimindedir. Mevsimsel faktörlerin de belirleyici olduğu üretim uzun dönemli ortalamalara göre ilkbahar aylarında belirgin yükseliş kaydetmektedir.
- Hayvancılık sektöründe sorunların derinleştiği dönemlerde süt hayvanlarının kesime gönderilmesi süt üretiminin gerilemesine neden olmaktadır. Tam tersi şekilde süt arzındaki artışın süt fiyatlarını baskı altında tuttuğu dönemlerde de süt hayvanlarının kesime gönderildiği gözlenmekte, ayrıca üretim fazlasının süt tozuna dönüştürülmesi alternatif gündeme gelmektedir.
- Hız kazanan besilik hayvan ithalatı ve süt hayvanlarının kesimini önleme yönündeki çalışmalar 2014-2017 döneminde sektörde baskıyı bir miktar hafifletmiştir. 2017 yılı itibarıyla Türkiye’de büyükbaş hayvanlardan elde edilen toplam süt miktarı 18,8 milyon ton düzeyinde gerçekleşmiştir.
- Sanayiye gönderilen süt miktarı ise son beş yıllık dönemde yıllık ortalama %4,4 artarak Temmuz 2018 itibarıyla 12 aylık kümülatif verilere göre 9,9 milyon ton/yıla ulaşmıştır.

Kaynak: TÜİK

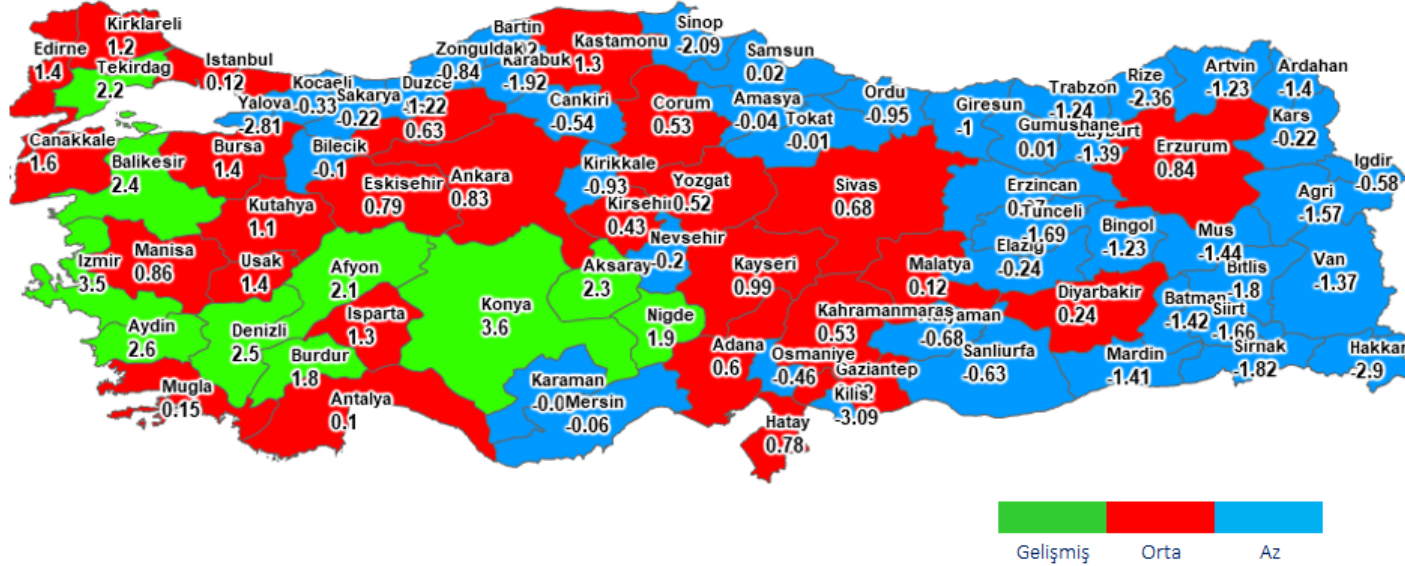
BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIĞI - SÜT ÜRETİMİ

- 2017 yılında Türkiye genelinde sağılan büyükbaş hayvan başına ortalama 3,1 ton süt üretilmiştir.
- İl bazında yapılan değerlendirmelerde kültür hayvan varlığı ile süt verimliliği arasında yakın ilişki netlik kazanmaktadır. Genellikle süt üreticiliği amacıyla yetiştirilen Holstein gibi kültür ırkların mevcudiyeti bu gelişmede etkili olmaktadır.
- İzmir, Balıkesir ve Konya gibi büyük işletmelerin bulunduğu illerde hayvan başına süt üretimi 3,7 ton/yıl ile Türkiye ortalamasının oldukça üzerindedir.
- Kilis ve Yalova gibi yüzölçümü bakımından küçük illerdeki hayvanların randımanı düşüktür. Ardahan, Erzurum ve Kars gibi iklim ve çayırılık alan bakımından avantajlı konumda bulunan illerdeki hayvanların verimi ise oldukça yüksektir.

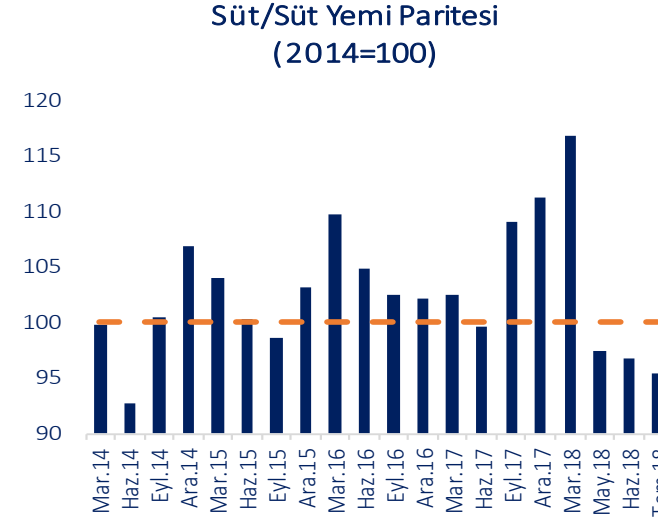
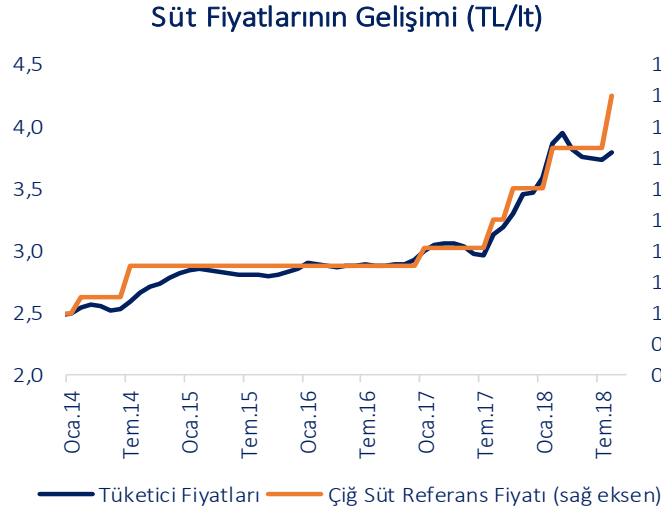
Kaynak: TÜİK

BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIĞI - SÜT ÜRETİMİ ENDEKSİ

- Türkiye’de süt hayvancılığının yoğunlaştığı illerin analiz edilmesi amacıyla süt üretimi endeksi (SÜE) oluşturulmuştur. Endekste büyükbaş hayvan sayısı, hayvan sayısındaki artış, hayvan başına süt üretimi, inek sayısı ve kültür hayvanların oranı değişkenleri göz önünde bulundurularak temel bileşenler analizi yöntemi kullanılmıştır.
- Yüksek hayvan varlığı nedeniyle Konya 2017 yılı için hazırlanan SÜE’de ilk sırada yer almıştır.
- Süt üretimi Tekirdağ, Balıkesir, İzmir, Aydın, Denizli, Burdur, Afyon, Konya, Aksaray ve Niğde illerinde oldukça gelişmiştir.
- Bu illerden İzmir, Aydın ve Denizli gibi Ege Bölgesi illeri süt verimliliği bakımından sergiledikleri yüksek performansla endekste üst sıralarda bulunmaktadır.

BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIĞI - SÜT FİYATLARI

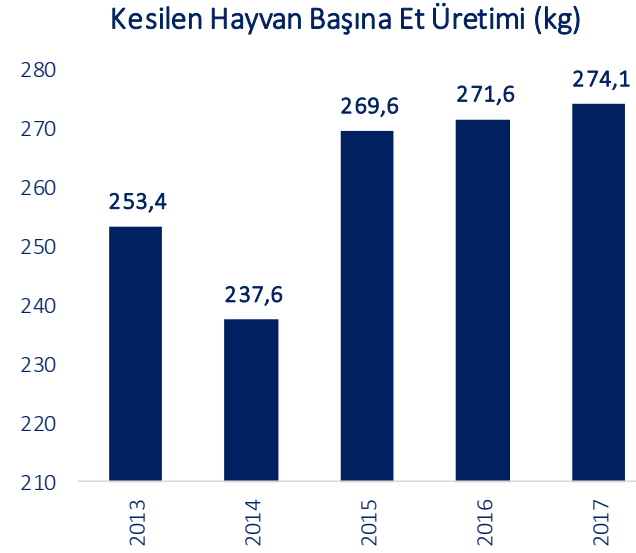
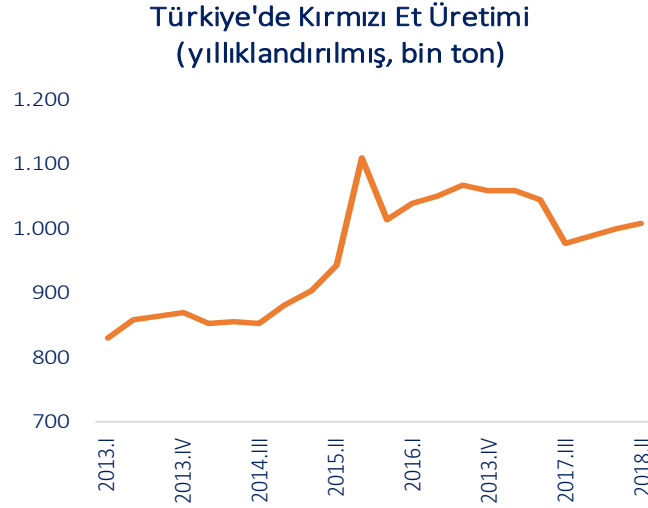

Kaynak: TÜİK, ESK

- Kayıt dışılığın yüksek seviyede olduğu süt piyasasında referans taban fiyat uygulaması bulunmaktadır. İlgili uygulama tüketici fiyatlarının seyrinde belirleyici olmaktadır. Temmuz 2014-Aralık 2016 dönemi boyunca 1,15 TL/litre düzeyinde sabit tutulan süt referans fiyatı, izleyen dönemlerde kademeli olarak yükseltilmiş Ağustos 2018'den itibaren 1,70 TL/litre olarak belirlenmiştir.
- Referans fiyata paralel olarak 2017 yılına kadar nispeten yatay seyreden süt tüketici fiyatları artan yem giderleri nedeniyle son dönemde yönünü yukarı çevirmiştir. Ağustos 2018 itibarıyla yurt içinde süt fiyatları yıllık bazda %20,9'luk yükseliş kaydetmiştir.
- Süt/yem paritesi büyük üreticilerin 1 kilo süt satışı karşılığında ne kadar süt yemi alabileceğini göstermektedir. Et ve Süt Kurumu (ESK) tarafından yayımlanan verilere göre süt üreticilerinin kâr marjı 2018'in ilk çeyreğinde olumlu bir görünüm sergilemesine karşılık yükselen yem fiyatları nedeniyle son aylarda ciddi ölçüde gerilemiştir.

III. TÜRKİYE'DE BESİCİLİK

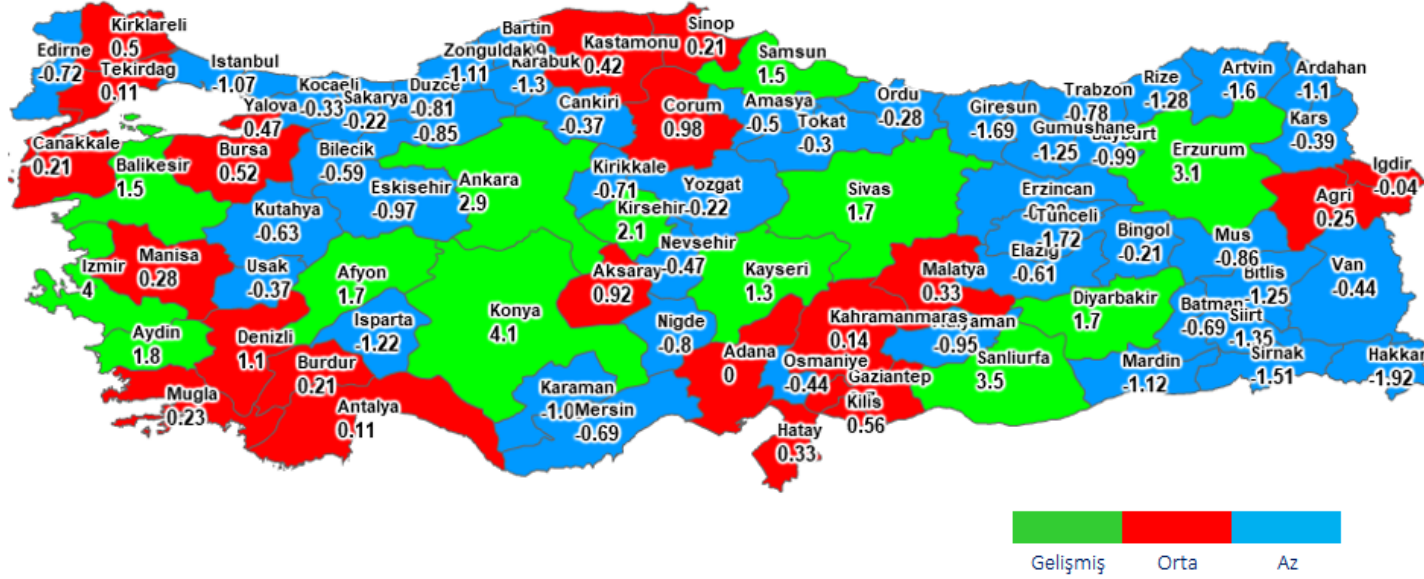
BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIĞI - ET ÜRETİMİ

- Türkiye’de artan nüfusa karşın et üretimi dalgalı bir görünüm sergilemekte ve bu durum arz/talep dengesizliğinin belirginleştiği dönemlerde fiyatların hızlı artmasına neden olmaktadır.
- 2014 yılından 2015 yılının ilk çeyreğine kadar et fiyatlarının hızla yükselmesiyle birlikte et üretimindeki hızlı artış dikkat çekmektedir. İzleyen dönemde düşüş kaydeden et üretimi 2017 yılında %6,8 azalarak 987 bin ton düzeyinde kaydedilmiştir. Üretim 2018’in ilk yarısında hafif yükseliş kaydetse de açıklanan son veriler arz yönlü zayıflıkların sürdüğüne işaret etmektedir.
- TÜİK et üretimi istatistiklerini toplanan hayvan derileri üzerinden hesaplamaktadır. Bu veriler ithal hayvanları da içerdiğinden yerli besi üretimindeki daralmanın resmi verilerden daha derin olduğu düşünülmektedir.
- Hayvan başına et üretimi dalgalı seyretmektedir. TÜİK verilerine göre 2017 yılında kesilen bir hayvandan ortalama 274 kg et üretilmiştir. Bu rakam 2015 yılından bu yana bir miktar iyileşme kaydetse de diğer ülkelerin oldukça altında kalmaktadır. Sektör yetkilileri hayvan başına 300 kg’lık et üretiminin hedeflendiğini belirtmektedir.

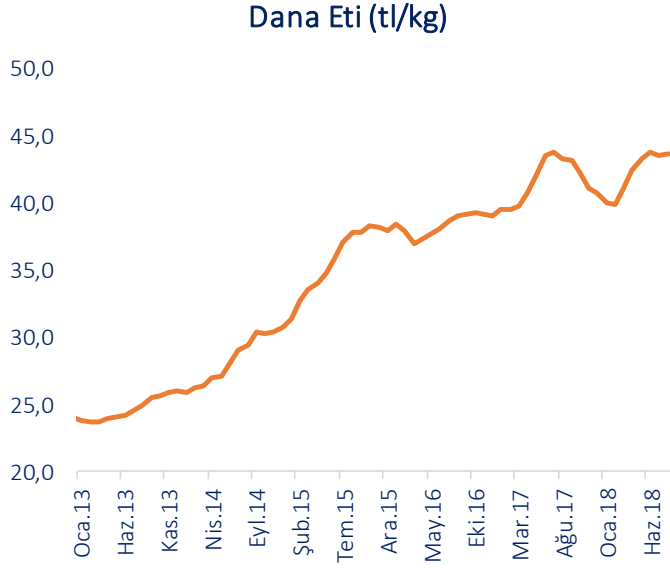
Kaynak: TÜİK

BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIĞI - ET ÜRETİMİ ENDEKSİ

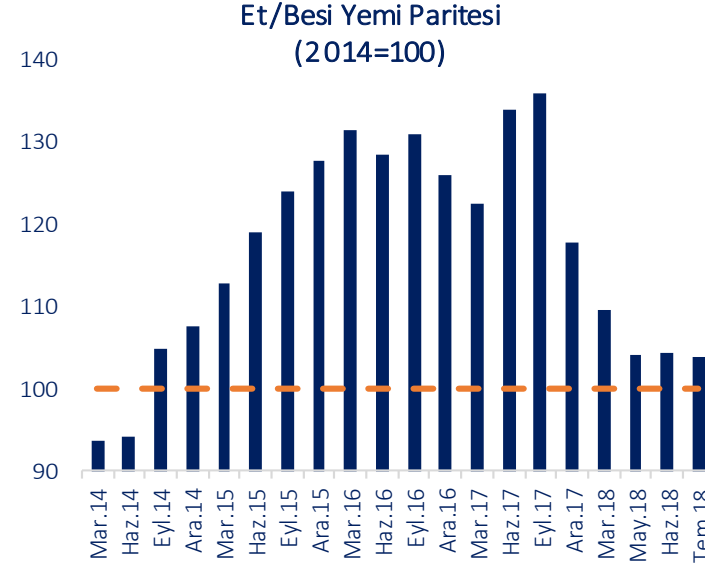

- Besicilik faaliyetlerinin yoğunlaştığı bölgelerin analiz edilmesi için oluşturulan Et Üretimi Endeksi'nde (EÜE) illerdeki büyükbaş hayvan sayısı, hayvan sayısındaki artış hızı ve dana sayısı değişkenleri göz önünde bulundurularak temel bileşenler analizi uygulanmıştır.
- 2017 yılı için hazırlanan endekste Konya ve İzmir ilk iki sırada yer almaktadır. Bu şehirleri Şanlıurfa, Erzurum, Ankara ve Kırşehir gibi SÜE'de daha geri planda kalan iller izlemektedir.

BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIĞI - ET FİYATLARINDAKİ GELİŞMELER

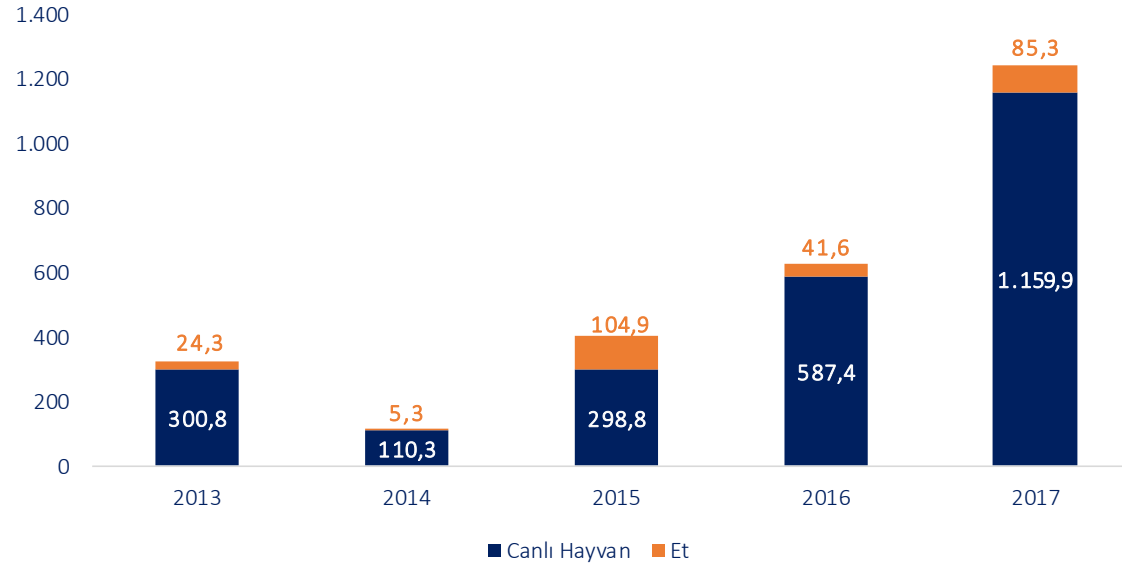
Kaynak: TÜİK, ESK

- Yurt içinde dana etinin fiyatı geçtiğimiz yıllarda yukarı yönlü bir seyir izleyerek Temmuz 2017 itibarıyla 43,8 TL/kg ile tarihi yüksek seviyesine çıkmıştır. Enflasyon yönlü endişeler nedeniyle bu tarihten itibaren ithalatı mümkün kılan düzenlemeler sonucunda et fiyatları bir miktar gerilese de artan yem fiyatları paralelinde bu düzenlemelerin etkisi uzun soluklu olmamıştır. Ağustos 2018 itibarıyla, yurt içinde dana etinin fiyatı 43,7 TL/kg düzeyindedir.
- Besicilik faaliyetlerinin sürdürülebilirliğinde et/yem paritesindeki gelişmeler yakından takip edilmektedir. Özellikle 2017'nin ikinci yarısında, et fiyatlarının yönünü aşağı çevirmesine karşılık maliyetlerin artmaya devam etmesi et/yem paritesini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durum besicilik tarafında maliyetlerin fiyatlara yansıtılmadığına işaret etmektedir.

BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIĞI - İTHALAT

Büyükbaş Hayvan ve Karkas Et İthalatı (milyon USD)

- Büyükbaş hayvancılığında süregelen arz/talep dengesizliği canlı hayvan ve et ithalatı yoluyla aşılmaya çalışılmaktadır. Türkiye'nin bu alandaki ithalatı 2015 yılından itibaren ivmelenmiştir.
- 2017 yılında iç piyasada sorunların derinleşmesiyle birlikte ithalat yıllık bazda canlı hayvanda %98, ette %105 artış kaydetmiştir. Büyükbaş hayvan ithalatının önümüzdeki dönemde de gündemde kalacağı düşünülmektedir. Nitekim, ESK'ya "%0" vergi ile 2018 yılsonuna kadar 500 bin baş hayvan ithal etme yetkisi verilmiştir.
- Sektör yetkilileri geçtiğimiz dönemde daha çok kombine (Simental ve Montofon gibi) ırkların Avrupa pazarından ithal edildiğini ifade etmektedir. Öte yandan, artan ithalat nedeniyle bu bölgelerden de hayvan temininde sıkıntılar yaşanmaya başladığı belirtilmektedir. Son dönemde sektörün gündeminde Uruguay ve Brezilya'dan (Angus ve Brangus gibi) besilik hayvan ithalatı bulunmaktadır.

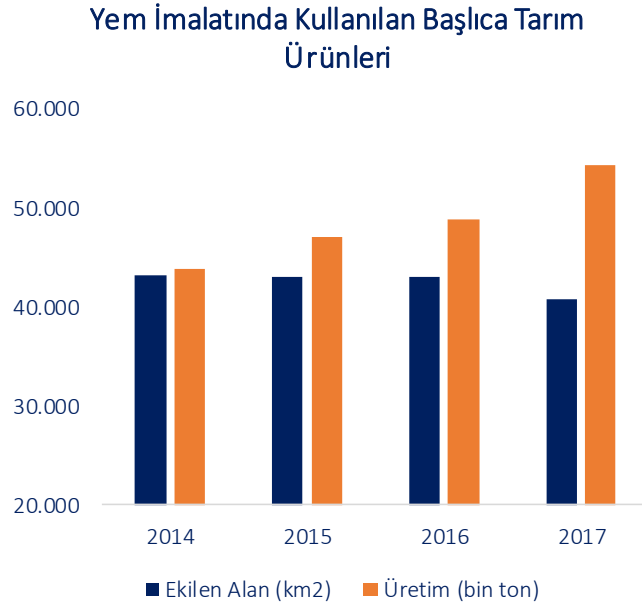
Kaynak: TÜİK

BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIĞI - İTHALAT

- Türkiye’de canlı hayvan ithalatı besicilikle uğraşan mevcut yetiştiricilerin yanı sıra piyasaya giriş yapmayı değerlendiren yatırımcılar tarafından da yakından takip edilmektedir.
- Sektör yetkilileri yurt dışından temin edilen hayvanların ortalama 300 kg olduğunu ve maliyetin 4 dolar/kg civarında seyrettiğini belirtmektedir. Hayvanların besiciye ulaştırılması 6 ay gibi bir zaman alırken, besiciler ödemeyi genellikle teslimde spot kur üzerinden gerçekleştirmektedir.
- Büyükbaş hayvanların günlük yem ihtiyacı toplam vücut ağırlıklarının %2’si kadardır. Yurt dışından getirilen hayvanlar, 6-8 ay arasında beslenerek kesime gönderilmektedir. Sektör yetkilileri bu süreçte hayvanların canlı ağırlıklarının 550 kiloya yaklaştığını ve hayvan başına 300 kg’lık karkas et üretiminin hedeflendiğini ifade etmektedir.
- 2017 yılında 4.380 TL’ye ithal edilebilen büyükbaş hayvanın fiyatı, TL’deki değer kaybına bağlı olarak yükselmektedir. Yem maliyetlerindeki artış da dikkate alındığında besilik ithal hayvan maliyetindeki artışın 2018 yılı genelinde %25-30 civarında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Artan maliyetler karşısında, yurt içinde kırmızı et fiyatlarının baskı altında kalması ise ithal besicilikte sorunları derinleştirmektedir. 2018 yılında hayvan başına kazanç oranının önemli ölçüde gerilediği düşünülmektedir.
- Ayrıca döviz kurlarında artan oynaklık, ithal hayvanların teslim tarihinde spot kur üzerinden yapılan ödemeler nedeniyle üreticilerin maruz kaldığı kur riskini artırmakta, maliyetlerin öngörülebilirliğini zorlaştırmaktadır.
- Türkiye’de izlenen ithalata dayalı tarım ve hayvancılık politikaları çerçevesinde sektörün kâr marjı gerilemekte ve bu nedenle üreticilerin sermaye ihtiyacı artmaktadır. Girdilerin döviz kuru üzerinden fiyatlandığı, satışların TL ile yapıldığı göz önünde bulundurulduğunda mevcut konjonktürde uygulanan üretim modelinin sürdürülebilirliğine yönelik endişeler gündeme gelmektedir. Öte yandan, üreticilerin büyük bir kısmının kur riskine karşı önlem almadığı görülmektedir.

III. TÜRKİYE'DE YEM SEKTÖRÜ

BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIĞI - YEMLİK TARIMSAL ÜRÜNLER

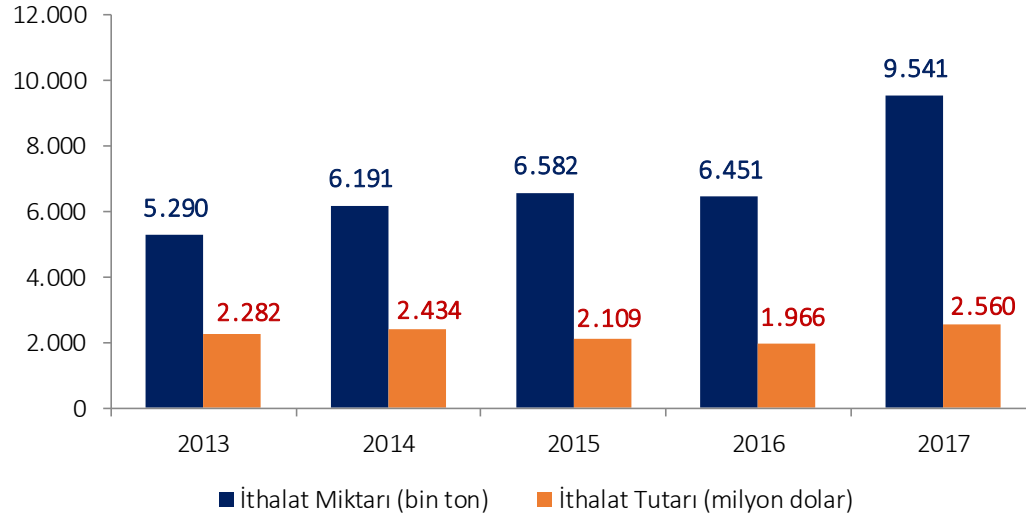
(2017)	Üretimden Aldığı Pay (%)	Üretim Artışı* (bin ton/km ²)	Verim
Mısır (silajlık)	42,6	7,6	4,9
Yonca	32,3	9,2	2,7
Arpa	12,3	4,8	0,3
Fiğ (Adi)	5,0	0,3	1,0
Korunga	3,7	6,7	1,0
Fiğ (Macar)	2,0	7,9	1,4
Fiğ (Diğer)	1,4	8,7	0,7
Arpa (Yeşilot)	0,5	75,9	1,9
Hayvan Pancarı	0,2	-8,1	4,8

*2014-2017 yıllık ortalaması

- Mısır, yonca, arpa ve fiğ yem sektöründe kullanılan başlıca tarım ürünleridir. Son yıllarda hayvan sayısında kaydedilen artışa karşılık yemlik ürünlerin ekim alanında gerileme yaşanmıştır. Öte yandan, 2017 yılında yemlik ürünlerdeki rekolte %11,3 oranında artarak 54.400 tona ulaşmıştır. Mısır ve yonca üretimindeki yükseliş rekolteadaki hızlı artışta etkili olmuştur.
- 2017 yılındaki rekolte artışında ayrıca, yemlik ürünlere verilen tarımsal desteklerin iyileştirilmesi de rol oynamıştır.

BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIĞI - YEM İTHALATI

Yem Üretiminde Kullanılan Başlıca Ürünlerin İthalatı

(2017)	İthalatta Payı (%)*	İthalat Artışı**	Ürün Fiyatı (\$/kg)	Fiyat Gelişimi**
Soya fasulyesi	24,5	21,5	0,4	
Mısır (diğer)	21,5	7,3	0,2	
İçki sanayinin posaları	18,7	38,1	0,2	
Buğday Kepeği	15,9	28,4	0,2	
Ayçiçeği küspesi	10,1	20,2	0,2	
Soya fasulyesi küspesi	8,0	-8,6	0,4	
Balık unu	1,3	14,0	1,3	

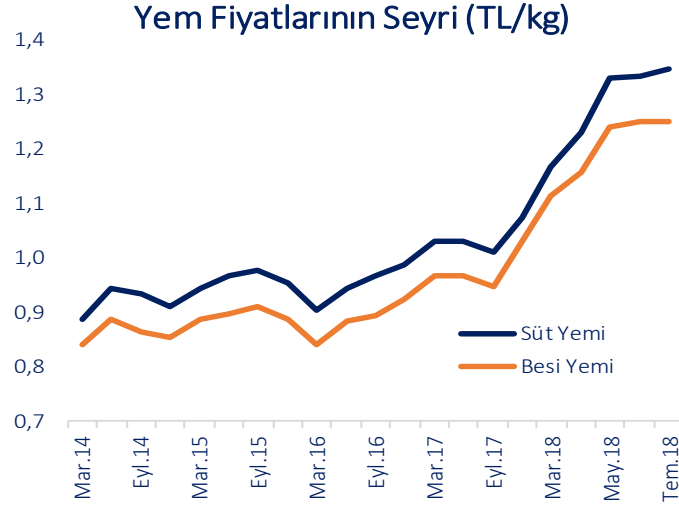
*Miktar bazında ithalat

**2013-2017 dönemi

- Yem sanayisi için ithal edilen ürünler daha çok kesif yem imalatında kullanılmaktadır. Yemler değişen ihtiyaçlara göre farklı ürünler içermektedir. Türkiye’de yem imalatında 50’den fazla sayıda ithal ara mal kullanılmaktadır.
- Soya fasulyesi, mısır ve içki sanayinin posaları gibi ürünler yem sanayinin başlıca ithal ürünleridir.
- Son yıllarda yurt içinde yükseliş kaydeden büyükbaş hayvan sayısına paralel olarak yem ithalatının ivmelendiği ve yem sanayinin giderek daha fazla oranda dışa bağımlı hale geldiği görülmektedir.
- Yem sektöründe ithal girdi oranının artmasına karşılık bu ürünlerin dolar cinsi fiyatları gerileme eğilimindedir. Söz konusu durum TL üzerindeki baskının artmaya başladığı geçtiğimiz yıllarda yem fiyatlarının nispeten yatay seyretmesine olanak sağlamıştır.

Kaynak: TÜİK

BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIĞI - YEM FİYATLARI

(TL/kg)	Temmuz 2014 (I)	Temmuz 2017 (II)	Temmuz 2018 (III)	Δ (II/I)*	Δ (III/II)*
Yonca	0,60	0,71	0,82	5,7	16,0
Korunga	0,52	0,55	0,74	1,6	35,7
Mısır (silajlık)	0,23	0,31	0,34	11,0	9,7
Saman	0,34	0,46	0,50	10,2	9,7
Arpa	0,69	0,84	0,86	6,6	1,9
Yemlik Buğday	0,74	0,82	0,89	3,8	8,4
Mısır	0,78	0,88	0,97	4,0	10,8

*Yıllık ortalama değişim

- 2014-2015 yıllarında nispeten yatay seyreden yem fiyatları izleyen dönemde yönünü yukarı çevirmiş, özellikle son aylarda hızla artmıştır. Temmuz 2018 itibarıyla süt ve et yemi fiyatları yıllık bazda %30'un üzerinde yükselmiştir. Kaba yem olarak tercih edilen yonca ve korunga fiyatları ise son bir yıllık dönemde enflasyonun oldukça üzerinde artmıştır.
- Yem fiyatlarında meydana gelen bu yükselişte artan küresel talebin de etkisiyle soya gibi ürünlerin ithalatında yaşanan sorunlar ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, yurt içinde hızlı artan büyükbaş hayvan varlığı da yem piyasasında talep yönlü baskıya neden olmakta ve bu gelişme TL'deki değer kaybıyla birlikte fiyatları yukarı yönlü etkilemektedir.

Kaynak: ESK

BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIĞI - KENDİ YEMİNİ ÜRETEN İŞLETMELER

Kendi Yemini Üreten Büyükbaş Hayvancılığı İşletmeleri

Afyon	47	Bursa	7	Mersin	4	Kayseri	2	Niğde	1
Kırşehir	30	Diyarbakır	7	Muğla	4	Malatya	2	Sivas	1
İzmir	25	Tekirdağ	7	Sakarya	4	Nevşehir	2	Tokat	1
Kütahya	19	Adana	6	Manisa	3	Şanlıurfa	2	Trabzon	1
Balıkesir	17	Kahramanmara	6	Aksaray	2	Amasya	1	Uşak	1
Konya	16	Karaman	6	Çanakkale	2	Bayburt	1	Yalova	1
Kırklareli	15	Samsun	6	Elazığ	2	Bitlis	1		
Aydın	13	Osmaniye	5	Erzurum	2	Burdur	1		
Çorum	13	Bilecik	4	Eskişehir	2	Çankırı	1		
Denizli	11	Mardin	4	Kastamonu	2	Gaziantep	1		

Kaynak: Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı

- Büyükbaş hayvancılığında (ithal besicilik hariç tutulduğunda) yem giderleri, toplam maliyetlerin %50-70'ini oluşturmaktadır. Sektörde faaliyet gösteren bazı firmaların yemlerini kendi tesislerinde ürettikleri ve böylece giderlerini %20-30 arasında azalttıkları ifade edilmektedir. Bu tür işletmeler genellikle gıda sanayinde (şeker ve un imalatı gibi) faaliyet gösteren şirketlerin bünyesinde yer almaktadır.
- Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın verilerine göre Türkiye genelinde 311 işletme kendi yemini üretmektedir. Söz konusu işletmelerin genellikle Ege ve İç Anadolu Bölgesi'nde kümelenedikleri dikkat çekmektedir. Afyon, Kırşehir ve İzmir bu alanda ilk üç sırada bulunmaktadır.

IV. GENEL DEĞERLENDİRME VE BEKLENTİLER

BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIĞI - GENEL DEĞERLENDİRME VE BEKLENTİLER

- Büyükbaş hayvancılığındaki yapısal sorunlar uzun vadeli çözüm önerilerini içeren kapsamlı bir bakış açısıyla yeniden ele alınmalıdır. Tarımdan perakende sektörüne kadar pek çok alanda yaşanan sıkıntılar nedeniyle tüketici fiyatlarında gözlenen hızlı artışların salt büyükbaş hayvancılığını odağına alan tedbirlerle çözülemediği gözlenmektedir.
- Türkiye’de büyükbaş hayvancılığında ithalat baskısı günden güne belirginleşmektedir. Artan hayvan ve yem maliyetlerine karşılık iç pazarda et fiyatlarının baskılanması üreticinin kazançlarını aşındırmakta ve sermaye ihtiyacını artırmaktadır.
- Özellikle besicilik tarafında yurt dışından hayvan temini 2017 yılından itibaren ivme kazanmıştır. Yetiştiricilerin kur riskine maruz kaldıkları bu modelin sürdürülebilirliği tartışılmakla birlikte, Türk lirasında yaşanan değer kaybı nedeniyle üreticilerin önümüzdeki dönemde benzer yatırımlarını askıya alabilecekleri düşünülmektedir.
- Türk lirasında yaşanan değer kaybının etkileri et ve süt fiyatlarında da izlenmektedir. Öte yandan, et fiyatlarının dönemsel faktörler ve karkas et ithalatındaki olası bir artış ile baskılanması besicilik tarafındaki sorunların derinleşmesine neden olabilecektir.
- Hız kazanan ithalat nedeniyle yurt içinde hayvan varlığının yükseliş kaydetmesi yem talebini de artırmaktadır. Son bir yıllık dönemde enflasyonun iki katından fazla artış kaydeden yem fiyatlarının bu eğilimini sürdüreceği öngörülmektedir.
- Büyükbaş hayvancılığına önemli ölçüde destek verilmesine karşılık artan maliyetler nedeniyle arzu edilen sonuçlar alınamamaktadır. Aile işletmelerinin sürdürülmesi bakımından kırsal yaşamı destekleyen reformların hayata geçirilmesi önem taşımaktadır. Sermaye kadar bilgi birikiminin de önemli olduğu hayvancılık sektöründe genç nesillerin sektörden uzaklaştığı görülmektedir. Sektörde bakıcı sorununun orta vadede daha da derinleşmesi beklenmektedir.
- Türk hayvancılık sektörü ölçek ekonomisinin avantajlarından yeterince faydalanamamaktadır. Önümüzdeki dönemde sektörde kendi hayvanını ve yemini üreterek uzun soluklu iş modellerini benimseyen büyük ölçekli işletmelerin ağırlığını artıracığı; orta boy işletmelerin ise kooperatifleşme gibi farklı yöntemlere yöneleceği düşünülmektedir.

YASAL UYARI

İktisadi Araştırmalar Bölümü

İzlem Erdem
Baş Ekonomist
izlem.erdem@isbank.com.tr

Dilek Sarsın Kaya
Müdür Yardımcısı
dilek.kaya@isbank.com.tr

Alper Gürler
Birim Müdürü
alper.gurler@isbank.com.tr

Bora Çevik
Uzman
bora.cevik@isbank.com.tr

Bu rapor Bankamız uzmanları tarafından güvenilir olduğuna inanılan kamuya açık kaynaklardan elde edilen bilgiler kullanılmak suretiyle, sadece bilgilendirme amacıyla hazırlanmıştır ve hiçbir şekilde finansal enstrümanların alım veya satımı konusunda tavsiye veya finansal danışmanlık hizmeti sağlanması olarak yorumlanmamalıdır. Bu raporda yer verilen görüş ve değerlendirmeler, hiçbir şekilde Türkiye İş Bankası A.Ş.'nin kurumsal yaklaşımını yansıtmamakta olup, raporu kaleme alan uzmanların kişisel görüş ve değerlendirmeleridir. Türkiye İş Bankası A.Ş. bu raporda yer alan bilgi, görüş ve değerlendirmelerin doğru, değişmez ve eksiksiz olması konusunda herhangi bir şekilde garanti vermemektedir. Türkiye İş Bankası A.Ş. bu raporda yer alan bilgilerde herhangi bir bildirimde bulunmaksızın değişiklik yapma hakkına sahiptir. Bu rapor ve içindeki bilgilerin kullanılması nedeniyle doğrudan veya dolaylı olarak oluşacak zararlardan Türkiye İş Bankası A.Ş. hiçbir şekilde sorumluluk kabul etmemektedir.

İşbu rapor üzerinde Bankamızın telif hakkı olup, Bankamızın yazılı izni alınmaksızın herhangi bir kişi tarafından, herhangi bir amaçla, kısmen veya tamamen çoğaltılamaz, dağıtılamaz veya yayımlanamaz. Tüm haklarımız saklıdır.